

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΚΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΒΡΑΒΕΙΟ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΙΑ' ΔΙΕΘΝΕΣ ΠΑΝΙΟΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

ΕΠΤΑΝΗΣΙΑΚΟΣ ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ
Κεφαλονιά, 21-25 Μαΐου 2018
XI INTERNATIONAL PANIONIAN CONFERENCE
LIFE AND CULTURE IN THE IONIAN ISLANDS
CEPHALONIA, GREECE, MAY 21-25, 2018

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

Τόμος IV: Φιλολογία, Φιλοσοφία, Γλωσσολογία, Λαογραφία

PROCEEDINGS

Vol. IV: Philology, Philosophy, Linguistics, Folk Culture

Επιμέλεια τόμου: Ηλίας Τουμασάτος, Δρ Ιστορίας

Γενική Εποπτεία: Γεώργιος Ν. Μοσχόπουλος,
Πρόεδρος της Εταιρείας Κεφαλληνιακών Ιστορικών Ερευνών

Αργοστόλι 2019

I. ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

I. PHILOLOGY

A. Από την αρχαιότητα έως τον 19ο αιώνα

A. From Ancient Times to 19th century

Ο ΚΛΑΘΜΟΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ ΤΟΥ ΠΕΤΡΟΥ ΚΑΤΣΑΪΤΗ

Ευγενία Λιοσάτου

λέκτορας, διδάκτωρ Ελληνικής Γλώσσας
του Πανεπιστημίου Ca' Foscari Βενετίας

Ο Πέτρος Κατσαΐτης, θεατρικός συγγραφέας και ποιητής από την Κεφαλονιά, υπήρξε αυτόπτης μάρτυρας του πολέμου που κήρυξαν οι Οθωμανοί τον Δεκέμβριο του 1714 εναντίον του Μορέως, μιας από τις σημαντικότερες κτήσεις της Γαληνοτάτης στην ελληνική επικράτεια. Αυτό το ιστορικό γεγονός ο Κατσαΐτης το εξιστορεί στην έμμετρη αφήγησή του που φέρει τον τίτλο *Κλαθμός Πελοποννήσου*¹. Η προσωποποιημένη Πελοπόννησος θρηνεί για την άλωση του Ναυπλίου και επιπλήττει τους Βενετούς και όλους όσους την εγκατέλειψαν μόνη στον πόλεμο εναντίον των Οθωμανών. Ωστόσο, ο *Κλαθμός Πελοποννήσου* δεν έχει μελετηθεί αρκετά από ιστορική σκοπιά και μέχρι σήμερα στερείται λεπτομερούς κριτικής ανάλυσης. Επομένως, σε αυτή τη μελέτη θα εστιάσω την προσοχή κυρίως στα ιστορικά γεγονότα της αφήγησης.

Όσον αφορά τη βιογραφία του Κατσαΐτη μπορούμε να βασιστούμε στις πληροφορίες που μας έδωσε ο ίδιος και ιδιαίτερα σε αυτές που μας άφησε ο Σπύρος Α. Ευαγγελάτος, ο οποίος ασχολήθηκε με τη διαθήκη του ποιητή².

---

1. *ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΛΟΥΜΕΝΗ ΚΛΑΘΜΟΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ* | περιέχει δε εν συντομία στιχογραφίας² την | άλλωσιν τῆς Πελοποννήσου γινομένη απο την βασιλεία των Ισμαηλίτων ἐν ἔτει ΑΨΙΕ', μετα | τριάκοντα ἔτη ἀπῆτις την | ειχε αποκτήσει ἡ | ἀριστοκρατορικὴ Γερουσία τῶν Ενετῶν, συν- | θεμένη ἀπο τιναν φιλαλήθη, ὅπου ἐν γράμμασι | οὐ λέγω, Θεος δ' οἶδε ὅπου τα πάντα βλέπει, | ἐν ἔτει αψιστ' ἐν μηνι Ἰουλίῳ ι' [Α.Π.Θ. Σπ. Π 28]. Βλ. ΕΜΜ. ΚΡΙΑΡΑΣ, *Κατσαΐτης. Ἰφιγένεια-Θυέστης-Κλαθμός Πελοποννήσου*. *Ανέκδοτα ἔργα. Κριτικὴ ἔκδοσις*, Collection de l'Institut Français d'Athènes, Αθήνα 1950, σσ. 198-282.

2. ΣΠ. ΕΥΑΓΓΕΛΑΤΟΣ, «Εισαγωγή», *Πέτρος Κατσαΐτης, Ἰφιγένεια (ἐν Ληξουρίῳ)*, Εστία, Αθήνα 2002, σσ. 9-30. Βλ. επίσης C. CARPINATO, «Il Lamento del Peloponneso di Petros Katsaitis e Della sciagura e prigionia della Morea di Manthos Ioannou», *Venezia e la guerra di Morea. Guerra, politica e cultura alla fine del '600*, M. INFELISE, A. STOURAITI (επιμ.), Milano 2005, σσ. 187-208. Για τη ζωή του Κατσαΐτη βλ. B. LAVAGNINI, *Storia della letteratura neoellenica*, Sansoni, Milano 1969, σσ. 111-112. M. VITTI, *Storia della letteratura neogreca*, Carocci, Roma 2001, σσ. 100-101. Γ.Ν. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΣ, *Ιστορία της Κεφαλονιάς. Από τα αρχαία χρόνια ως το 1797*, τόμ. Α', Κέφαλος, Αθήνα 2002, σσ. 237-238.

Για την ημερομηνία γέννησης του Κατσαίτη δεν έχουμε ακριβή στοιχεία. Γεννήθηκε πιθανότατα στο Δηξούρι ανάμεσα στα 1660 και 1665 και πέθανε στο Αργοστόλι ανάμεσα στα 1738 και 1742. Ο ίδιος γράφει για την καταγωγή του στο έργο του (στ. 11-14)³:

*Άπο τους νήσους ἦτανε που Ἴονικούς τοὺς κράζου
ἀπο τὴν μεγαλύτερη, ὅπου τὴν ὀνομάζου
τοῦ Ὀδυσσεά ἢ πατρίς, τὴν πλέα φημισμένη
ἀπο τὶς τρεῖς, ποὺ κάθεται στὴν μέση δοξασμένη.*

Στην «προσφώνηση στον αναγνώστη» ο ποιητής μας πληροφορεί ότι εγκαταστάθηκε στην Πελοπόννησο, όπου έζησε για περίπου 25 χρόνια μέχρι το 1715. Μόλις ξέσπασε ο Βενετοτουρκικός πόλεμος πήγε στο Ναύπλιο και συμμετείχε ενεργά στα γεγονότα της πολιορκίας της πόλης. Μετά την πτώση του Ναυπλίου αιχμαλωτίστηκε και το 1716 μεταφέρθηκε στην Κρήτη, όπου δόθηκε σκλάβος σε έναν Τούρκο αξιωματικό⁴:

*Ὁ γράφας ταῦτα αἰχμάλωτον εἶχασί τονε φέρει
ἀπο τὴν Πελοπόννησον στὰ κρητικὰ τὰ μέρη
ἐπειτα ἀπο τὴν ἄλωσιν τῆς χώρας Ἀναυπλίου,
ὀπῶγινε κ' εἰς τὶς ἔννια μὴνός τοῦ Ἰουλίου
στὰ χίλια ἑφτακόσια καὶ δεκαπέντε ἔτη.*

Στα Χανιά της Κρήτης το 1716 ο Κατσαίτης συνέθεσε το ποίημά του όπως αναφέρει στην «προσφώνηση»⁵. Επιπλέον, είχε την ευκαιρία να γνωρίσει το νησί της Κρήτης, όπως κάστρα, μοναστήρια, την Ίδα, τον Ψηλορείτη, το μινωικό ανάκτορο της Κνωσού, την αρχαία Γόρτυνα⁶. Στη συνέχεια, ο Τούρκος αγάς του επέτρεψε να επιστρέψει στην Κεφαλονιά, όπου παρέμεινε για

3. ΕΜΜ. ΚΡΙΑΡΑΣ (επιμ.), «Προσφώνηση στον αναγνώστη», *Κατσαίτης. Ιφιγένεια-Θυέστης-Κλαυθμός Πελοποννήσου*, ὁ.π., στ. 11-14.

4. Ὁ.π., στ. 1-5. Σε άλλους στίχους ο ποιητής επαναλαμβάνει: «Τὴν ταραχὴ δὲν ἔφυγε τῆς μάχης π' ἀγροικῆθη, / μὰ εἰς τ' Ἀνάπλι ἔδραμε, ἐμπῆκε καὶ ἀποκλείθη. / Ἐκεῖ τὸν ἐσκλαβώσασι αὐτὴν τὴν ἴδια ἡμέρα / ὅπου τὸν ἐπῆραν κ' ὕστερα στὴν Κρήτη τὸν ἔφερα» (ὁ.π., στ. 15-20).

5. «Καὶ μ' ὄλον πού <ν> σὲ βάσανα κ' εἰς τῆς σκλαβιάς τὰ βάρη, / τὸν κόπον τοῦ συνθέματος ἠθέλησε νὰ πάρη / καὶ ἔκαμ' αὐτὸ τὸ ποίημα αὐτὸν τὸν ἴδιον χρόνον / ἔς τέτοιας λογῆς κατάσταση, μὲ δάκρυα καὶ μὲ πόνο / στὴν χώρα τὴν περίφημη πῶλεγαν Κυθωνία / οἱ παλαιοὶ, μὰ στὸ παρὸν τὴν κράζουσι Χανία» (ὁ.π., στ. 19-24).

6. «Ἐγύρισε σχεδὸν εἰπεῖν ὄλην αὐτὴν τὴν Κρήτη, / κάστρη καὶ μοναστήρια, Ἰδα καὶ Ψηλορείτη, / μαζὶ καὶ τὴν Λαμβύρινθο, τὴν παλαιὰ Γορτύνη, / ποὺ ὁ Μίνως ἐβασίλευε μὲ δόξα του σ' ἐκείνη / καὶ Τίτος ὁ ἀπόστολος εἶχε ἱεραρχήσει / ἐκεῖ κ' οἱ δέκα μάρτυρες εἶχαι μαρτυρήσει» (ὁ.π., στ. 29-34).

ένα χρόνο (από τον Νοέμβριο του 1717 έως τον Οκτώβριο του 1718) για να συγκεντρώσει τα απαραίτητα χρήματα για την εξαγορά του.

Ο Κλαθμός διατηρείται μαζί με τα θεατρικά έργα του ποιητή⁷, *Ιφιγένεια* (1720) και *Θυέστης* (1721), σε ένα χειρόγραφο που ανήκε στην ιδιωτική συλλογή του Νικολάου Πολίτη⁸, ενώ η έκδοση του ποιήματος οφείλεται στον Εμμανουήλ Κριαρά, ο οποίος δημοσίευσε το 1950 τα τρία έργα του ποιητή. Το χειρόγραφο βρίσκεται σήμερα στη Βιβλιοθήκη του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου όπου είχα την ευκαιρία να το μελετήσω.

Πρόκειται για έμμετρη αφήγηση, που αποτελείται από 2994 ενδεκασύλλαβους και περιλαμβάνει τον Πρόλογο και τρία μέρη. Επίσης, περιέχει το «ικεσίας προοίμιον», την «αφιέρωση» στον κόμη Μεταξά, την «προσφώνηση στον αναγνώστη» και την «επίκληση στην Παναγία» σε στίχους δεκαπεντασύλλαβους.

Η σελίδα 70r του χειρογράφου φέρει την επιγραφή: «Η Πελοπόννησος και η Ελλάδα», οι οποίες απεικονίζονται ως πτηνά καθισμένα σε ένα κλαδί. Στην ίδια σελίδα υπάρχει ο βεζίρης με ένα φίδι στα δεξιά του και την επιγραφή: «Ο βεζίρης ετούτος επήρε την Πελοπόννησο». Σύμφωνα με το περιεχόμενο του έργου η Πελοπόννησος προσωποποιημένη έχει καταφύγει σε ένα βουνό για να θρηνήσει τον θάνατο των παιδιών της και παραπονιέται απεγνωσμένα που έπεσε στα χέρια των Τούρκων. Η αδερφή της, η Ελλάδα, την παρηγορεί και κάνει μια ιστορική αναδρομή στο παρελθόν θυμίζοντάς της πόσες φορές υπήρξε υπό ξένη κατοχή. Η Πελοπόννησος, όμως, συνεχίζει τον θρήνο με νοσταλγική αναπόληση των ευτυχισμένων χρόνων κατά τη διάρκεια της Βενετοκρατίας. Στη συνέχεια, αφηγείται τα ιστορικά γεγονότα της πτώσης του Μορέως και κλείνει το ποίημα με την αναζήτηση των αιτιών του πολέμου που εντοπίζονται τόσο στην αδιαφορία των κατοίκων όσο και στην αδυναμία των ηγετών. Η προσωποποιημένη Πελοπόννησος κατακρίνει την αδιαφορία της χριστιανικής Ευρώπης και της Βενετίας, ενώ ευχαριστεί την Ελλάδα και την Κωνσταντινούπολη για το γεγονός ότι αποτελούν καταφύγιο για τους Έλληνες πρόσφυγες του πολέμου. Δεν παραλείπει να επιπλήξει τη συμπεριφορά της άλλης προσωποποιημένης αδελφής της, της Κρήτης, που δεν την βοήθησε

7. Στον Κατσαίτη ανήκουν πιθανόν και τα έργα *Περί της Αγίας Τριάδος*, *Εις την Υπεράγίαν Θεοτόκον* και ίσως αυτός να είναι ο ποιητής του χαμένου σήμερα έργου που σώζεται σε ιταλική μόνο έκδοση: *Sfioramento cronologico intorno l'isola di Cefalonia*. Έχει επίσης ταυτιστεί κι ως ο ποιητής του ανώνυμου έργου, εκτυπωμένου στη Βενετία το 1749 από τον Antonio Bortoli *Νέα ιστορία Αθέσθη Κυθρήου* (*Nuova storia di Athesthi di Citera*), βλ. ΑΛΕΞΗΣ ΠΟΛΙΤΗΣ (επιμ.), *Νέα Ιστορία Αθέσθη Κυθρήου, επανέκδοση της πρώτης βενετικής έκδοσης του 1749*, ΚΝΕ-ΕΙΕ, Αθήνα 1983.

8. Ο γιος του Νικολάου Πολίτη, Φώτος Πολίτης, είχε την τύχη να βρει το χειρόγραφο στην Κεφαλονιά στα τέλη του 1800.

στις στρατιωτικές της επιχειρήσεις. Τέλος, η Πελοπόννησος έχοντας στο νου της την χαμένη δόξα του Ναυπλίου προσεύχεται και ζητά έλεος⁹.

Ολόκληρο σχεδόν το έργο είναι ένας αλληγορικός διάλογος μεταξύ των δύο «τόπων». Η φυγή της Πελοποννήσου στο βουνό για να θρηνησει την ήττα της ενισχύει τη σχέση μεταξύ «λογοτεχνικού χώρου» και φύσης. Ολόκληρη η φύση συμμετέχει στη θλίψη και συμεριζεται την απογοήτευση που προκάλεσε η αδιάφορη στάση των συμμάχων της Πελοποννήσου. Ο *Κλαθμός Πελοποννήσου* από λογοτεχνική σκοπιά παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον λόγω του προσεγμένου ύφους του ποιητή και των συντακτικών σχημάτων που χρησιμοποιεί (επιρροές από την κρητική λογοτεχνία). Άξια μελέτης είναι και η γλώσσα του ποιήματος, η οποία είναι εμπλουτισμένη με στοιχεία του επτανησιακού ιδιώματος, αλλά και της βενετικής διαλέκτου και ιταλικής γλώσσας και μπορεί να αποτελέσει μαρτυρία της κοινής ομιλουμένης του 17ου αιώνα.

Ωστόσο θα ήθελα να εστιάσω την προσοχή κυρίως στον ιστορικό χαρακτήρα του *Κλαθμού* και στον πόλεμο του Μορέως. Η λεπτομερής αφήγηση των πολεμικών γεγονότων, όπως η ημερομηνία και η κήρυξη του πολέμου, οι πρωταγωνιστές, οι εμπλεκόμενοι τόποι, η αποτυχία των χριστιανικών δυνάμεων και τα αίτια της πτώσης της Πελοποννήσου διασταυρώνονται με τις ιστορικές πηγές, γεγονός που μας βοηθά να τεκμηριώσουμε την αξιοπιστία τους¹⁰.

Σύμφωνα με το ποίημα, ο πόλεμος ξεκίνησε την «όγδοη Ινδικτιώνα», δηλαδή τον Μάρτιο του 1715. Η κήρυξη του πολέμου από τους Οθωμανούς έγινε με κοινοποίηση των αφορμών της σύγκρουσης προς τον Βενετό Βάιλο της Κωνσταντινούπολης. Ο Κατσαΐτης επισημαίνει τον απόηχο της έντασης και της έναρξης του πολέμου σε «όλη την οικουμένη»¹¹ και κάνει μια λεπτομερή περιγραφή των προετοιμασιών των τουρκικών στρατευμάτων¹² και του αριθμού των συμμετεχόντων εστιάζοντας στην υπεροχή του τουρκικού στρατού.

Οι πηγές αναφέρουν ότι οι Οθωμανοί πριν κατακτήσουν τον Μοριά κατέλαβαν την Τήνο¹³. Ο Κατσαΐτης αν και δεν ασχολείται λεπτομερώς με την πτώση της Τήνου μιλάει για τον Προβλεπτή της, Bernardo Balbi¹⁴, και τον κατα-

9. Βλ. C. CARPINATO, *ό.π.*, σ. 195.

10. Για τη διασταύρωση των ιστορικών πληροφοριών μπορούμε να ανατρέξουμε και στην έμμετρη αφήγηση του Μάνθου Ιωάννου αυτόπτη μάρτυρα του πολέμου του Μορέως. Βλ. ΜΑΝΘΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ, *Ιστορία περί συμφοράς και σκλαβιάς του Μορέως και στιχολογία πολλών άλλων υποθέσεων συνθεθείσα παρά Μάνθου Ιωάννου εξ Ιωαννίνων περιοχής Λόκου, Νικόλαος Γλυκός, Βενετία 1779.*

11. «Πρώτο Μέρος», *Κλαθμός Πελοποννήσου, ό.π.*, στ. 127-128.

12. *Ό.π.*, στ. 129-248.

13. K.M. SETTON, *Venice, Austria and the Turks in the Seventeenth Century*, Philadelphia 1991, σσ. 426-427.

14. «Πρώτο Μέρος», *Κλαθμός Πελοποννήσου, ό.π.*, στ. 382-394.

κρίνει ότι δεν υπερασπίστηκε το φρούριο αλλά τον Ιούνιο του 1715 (8 Ιουνίου) χωρίς να προβάλει αντίσταση το παρέδωσε στους Τούρκους. Κατά συνέπεια όταν επέστρεψε στην πατρίδα του καταδικάστηκε σε ισόβια κάθειρξη¹⁵.

Έπεται η πολιορκία της Κορίνθου, την οποία ο Κατσαίτης ονομάζει πρώτη κόρη της Πελοποννήσου (στ. 286). Ο ποιητής επικεντρώνει την προσοχή στην παραβίαση της συνθήκης¹⁶ σύμφωνα με την οποία θα γινόταν η παράδοση του φρουρίου από τους Ενετούς υπό την προϋπόθεση να αφεθούν ελεύθεροι οι κάτοικοί του. Οι Τούρκοι δεν τήρησαν τη συμφωνία και προχώρησαν στη σφαγή της πολιορκημένης Κορίνθου αφήνοντας λίγους μόνο από τους Φράγκους κατακτητές να επιβιώσουν, αλλά κανέναν από τους κατοίκους¹⁷. Ανάμεσα στους αιχμαλώτους ήταν «άρχοντες, τζιντιλόμοι, γκενεράλοι»¹⁸.

Το κυριότερο μέρος του Κλαθμού είναι αφιερωμένο στην άλωση του Ναυπλίου. Σύμφωνα με το ποίημα αναγράφεται η 9η Ιουλίου ως ημέρα της πτώσης της πόλης και επισημαίνεται η διάρκεια της πολιορκίας από τις 28 Ιουνίου έως τις 9 Ιουλίου¹⁹. Ο ποιητής αφηγείται τη δραματική κατάσταση των πολιορκημένων, τον τρόμο των γυναικών και των παιδιών για τη σκληρότητα των Οθωμανών και την ανυπομονησία τους να φθάσει «η αρμάτα των Χριστιανών»²⁰. Περιγράφει με μεγάλη παραστατικότητα τις σκηνές της σύλληψης και της σφαγής των κατοίκων, την καταστροφή των εκκλησιών με τις εικόνες τους, τα σύμβολά τους και τον πλούτο τους και τη λεηλασία των τάφων. Κλείνοντας την αφήγηση σχετικά με το Ναύπλιο αναφέρει το αιματηρό επεισόδιο του αποκεφαλισμού των σκλάβων, τους οποίους ο βεζίρης παρά το γεγονός ότι είχε προσφερθεί να εξαγοράσει, τους εξαπάτησε και τους οδήγησε εν τέλει στη σφαγή²¹.

15. Ό.π., στ. 391-392. Βλ. A. ZORZI, *La Repubblica del leone. Storia di Venezia*, Bompiani, Milano 2001, σ. 435. K.M. SETTON, ό.π., σσ. 427-428. Βλ. επίσης, B. BRUE, *Journal de la campagne que le grand vesir Ali Pacha a faite en 1715 pour la conquête de la Morée*, Thorin, Paris, 1870, σ. 31.

16. «Πρώτο Μέρος», *Κλαθμός Πελοποννήσου*, ό.π., στ. 313-320. Βλ. K.N. ΣΑΘΑΣ, *Τουρκοκρατούμενη Ελλάδα, Ιστορικών δοκίμιον περί των προς αποτίναξιν του Οθωμανικού ζυγού επαναστάσεων του Ελληνικού Έθνους (1453-1821)*, Αθήνα, Κορομηλάς 1869, σ. 445.

17. Ό.π., στ. 317. Βλ. επίσης ΜΙΧ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ, «Η ανάκτησις της Πελοποννήσου υπό των Τούρκων», *Ελληνικά* 7 (1936), σσ. 228-229.

18. Ό.π., στ. 354.

19. Ό.π., στ. 185-188. Βλ. C. DIICHITI, *Cronica expeditiei Turcilor in Morea si publicata de Neculai Jorga*, Bukurest 1913, σσ. 169-178, 86-95. Επίσης, ΕΥ. ΛΙΑΤΑ, «Μαρτυρίες για την πτώση τ' Αναπλίου στους Τούρκους (9 Ιούλη 1715)», *Μνήμων* 5 (1975), σ. 110. A. ZORZI, ό.π., σ. 435.

20. Ό.π., στ. 63-66.

21. «Δεύτερο Μέρος», *Κλαθμός Πελοποννήσου*, ό.π., στ. 481-488. Επίσης, βλ. K.M. SETTON, ό.π., σ. 432. Βλ. K.N. ΣΑΘΑΣ, ό.π., σ. 447.

Στη συνέχεια ο ποιητής παρουσιάζει λεπτομερώς τα αίτια της άλωσης του Ναυπλίου κατηγορώντας ως προδότη τον Γάλλο συνταγματάρχη και μηχανικό, La Salle. Γράφει χαρακτηριστικά²²:

*Λέγω για τόν προδότη, για τὸ σκύλο
πὸ μῶδειχνε τὸ μπιστευμένο φίλο,
τὸν πῖβουλο, τὸν ψεύτη κι ὀργισμένο,
τὸν ἀσεβῆ καὶ καταδικασμένο.*

Ο ποιητής κατακρίνει τον La Salle επειδή έστειλε στους Τούρκους όλα τα σχέδια του Παλαμηδίου για να τους πληροφορήσει σχετικά με τη διαμόρφωση του φρουρίου²³. Εκτός από τη διάδοση των σχεδίων, ο Γάλλος συνταγματάρχης θεωρείται υπαίτιος και για την απενεργοποίηση των κανονιών²⁴. Η προδοσία αποκαλύφθηκε πριν από την άλωση και ο La Salle θανατώθηκε με λιθοβολισμό από τον λαό ύστερα από διαταγή του Γενικού Προβλεπτή²⁵. Λίγο πριν ολοκληρωθεί η κατάκτηση της πόλης ο Γενικός Προβλεπτής, Alessandro Bon, σήκωσε λευκή σημαία. Οι Οθωμανοί, ωστόσο, συνέχισαν την επίθεση με τη θανάτωση τόσο του ελληνικού όσο και ιταλικού πληθυσμού και πολλών Βενετών αξιωματικών. Μεταξύ εκείνων που απομακρύνθηκαν αιχμαλώτοι ήταν και ο Alessandro Bon²⁶, στον οποίο ο ποιητής αποδίδει την ευθύνη της κακής διακυβέρνησης²⁷:

*Τόν Μπόνο εἶχασι για γκενεράλη,
μὰ ἐτύχαινε καλύτερο κεφάλι,
᾽ς τέτοια μεγάλη χρεία νὰ ὀρίση,
γιατὶ καλύτερά ᾽χε κυβερνήσει.*

Εντούτοις, ο Γενικός Προβλεπτής, ο οποίος κατά τα έτη 1714-1715 ήταν υπεύθυνος για την οργάνωση των στρατιωτικών δυνάμεων στα πιο σημαντικά οχυρά του Μορέως²⁸, ανέμενε ενισχύσεις από τον Daniele Dolfin, ναύαρχο του βενετικού στόλου (από το 1715), ο οποίος είχε τον ρόλο του προστάτη της

22. Ό.π., στ. 849-852.

23. Ό.π., στ. 895-898. Βλ. ΜΙΧ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ, ό.π., σσ. 231-233.

24. ΜΙΧ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ, ό.π., σ. 232. BRUE, ό.π., σ. 29.

25. «Δεύτερο Μέρος», *Κλαθμός Πελοποννήσου*, ό.π., στ. 225-228.

26. S. ROMANIN, *Storia documentata di Venezia*, VII, Filippi (3 ed.), Venezia 1975, σ. 31.

27. «Δεύτερο Μέρος», ό.π., στ. 229-232.

28. Ο Alessandro Bon μετά την πτώση του Ναυπλίου αιχμαλωτίστηκε και πέθανε στις 18 Ιουλίου 1715 στα Μέγαρα. Κ.Μ. SETTON, ό.π., σ. 431. Επίσης, Α. ZORZI, ό.π., σ. 435.

Αδριατικής Θάλασσας²⁹. Την αναμονή της «χριστιανικής αρμάτας» επιβεβαιώνει και ο Κατσαίτης³⁰.

Ακολουθεί η σφαγή των πολιορκημένων της Πάτρας³¹ και η πτώση της Κορώνης και Μεθώνης³². Ο ποιητής περιορίζεται στην αναφορά της παράδοσης των φρουρίων τους. Τέλος, η Μονεμβασιά (Μαλβαζία) είναι το τελευταίο ενετικό οχυρό στην Πελοπόννησο, το οποίο κατακτήθηκε από τους Οθωμανούς όταν οι δύο προβλεπτές του, Bernardo Lippomano και Ferigo Badoer, το παρέδωσαν στις 7 Σεπτεμβρίου με την προϋπόθεση ότι οι Τούρκοι θα τους άφηναν ελεύθερους. Εντούτοις, οι Έλληνες εκδιώχτηκαν ως αιχμάλωτοι στην Κωνσταντινούπολη και ο Κατσαίτης συμπληρώνει την παραπάνω πληροφορία δίνοντας έμφαση στο φαινόμενο της μετανάστευσης του ελληνικού πληθυσμού στη Δύση ή σε άλλες ελληνικές τοποθεσίες που βρίσκονταν υπό ενετική κατοχή³³:

*Όλοι, μικροί μεγάλοι, έσπλαβωθήκαν,
έξόχως πού τόν άρχο δε σπλαβεύει,
μαζί μέ τούς σολδάδους τότε πέβει,
είς λευθεριά νά πάσι στήν Φραγκία,
νά λέγουν πώς έκάμ' άνδραγαθία.*

Συμπερασματικά, ο Κλαθμός Πελοποννήσου χρήζει της προσοχής μας γιατί προσφέρει μαρτυρίες ιστορικού χαρακτήρα. Ανάλογο ενδιαφέρον παρουσιάζει και ως συναισθηματική μαρτυρία. Επιθυμία του ποιητή είναι να γράψει «Ιστορία» ούτως ώστε να διηγηθεί στους συγχρόνους και νεότερους του τα θλιβερά γεγονότα του χαμένου Μορέως που θα διασώσουν στη μνήμη τους. Νιώθει, επίσης, την ανάγκη να εξωτερικεύσει τα συναισθήματά του, τις σκέψεις και τις εντυπώσεις του για να διατηρήσει ζωντανές τις αναμνήσεις του. Ο Κατσαίτης γράφει το έργο του κατά τη διάρκεια της αιχμαλωσίας του στην Κρήτη, όταν ο τουρκικός κίνδυνος έχει πλέον εξαπλωθεί και οι χριστιανικές δυνάμεις έχουν αποτύχει να αντιμετωπίσουν τον κοινό τους εχθρό. Το κλίμα είναι φορτισμένο, ιδεολογικά και συναισθηματικά, και πιθανόν να βλέπει ως ελπίδα σωτηρίας και καταφύγιο του την ιδιαίτερη του πατρίδα.

Στην «αφιέρωση» του έργου, η οποία κατά το χειρόγραφο έπεται της έμμετρης αφήγησης, είναι έκδηλη η συναισθηματική φόρτιση του ποιητή. Ο Κα-

29. Βλ. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τομ. ΙΑ', Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1975, σ. 42.

30. «Δεύτερο Μέρος», ό.π., στ. 399-402.

31. Ό.π., στ. 509-528.

32. Ό.π., στ. 531-540.

33. Ό.π., στ. 552-556.

τσαϊτης απευθυνόμενος στον Κόμη Μεταξά³⁴, μια επιφανή προσωπικότητα της Κεφαλονιάς, τον παρακαλεί να λυπηθεί την Πελοπόννησο και να της προσφέρει καταφύγιο. Ο ποιητής επισημαίνει τη θλίψη του για τη δυσάρεστη κατάσταση στην οποία βρίσκεται η Πελοπόννησος, η οποία «πολυπικραμένη και βασανισμένη από τα δεινά ζητά απεγνωσμένα να διαφύγει σε έναν άλλο τόπο για να ανακουφίσει τον πόνο της»³⁵. Αρχικά έχει ενδοιασμούς ότι δεν είναι πρόπον να στείλει την Πελοπόννησο στον τόπο του «εκλαμπρότατου Κόμη» και φοβάται μήπως δεν την έχει εγκωμιάσει αρκετά ώστε να γίνει αποδεκτή από τους άρχοντες του νησιού³⁶. Επιφυλάσσεται ότι η ενδεχόμενη έλλειψη συγγραφικής ικανότητας μπορεί να μην του επιτρέψει να περιγράψει τα γεγονότα όπως πραγματικά συνέβησαν³⁷.

Κλείνοντας, παραθέτω τον διάλογο ανάμεσα στον Κατσαϊτή και την προσωποποιημένη Πελοπόννησο, όπως ο ίδιος ο ποιητής τον μεταφέρει στον Κόμη Μεταξά για να τον πείσει να αποδεχτεί την Πελοπόννησο, να αποδεχτεί προφανώς τους στίχους του. Ο ποιητής αναφέρει στην Πελοπόννησο³⁸:

*Δέν εἶναι πρεπό σ' ἐκεῖνον νά σέ πέψω
τόν ἄξιον τόπον γιά νά μὴν λάχη καί κινδυνέψω,
γιατί 'ν' ἄνθρωποι μ' ἄρετές, ἄρχοντες προκομμένοι
καί δέν μοῦ φαίνεται ἄρκετά νά σ' ἔχω στολισμένη
να φανιστῆς ὄμπρός σ' αὐτούς, νά σέ περιγελοῦσι
καί ἐμέ πού σ' ἐπερίγραψα θέλουν κατηγοροῦσι,
γιατί δέν ἔχω προκοπή κ' ἡ πέννα μου δέν φθάνει
τέτοια περιγραψίματα ὄμπρός σ' αὐτούς νά κάνει.*

Η Πελοπόννησος αποκρινόμενη τον καθησυχάζει και επιλέγει να καταφύγει στην Κεφαλονιά, περίφημη για τη φιλοξενία της από την αρχαιότητα³⁹:

34. Δεν γνωρίζουμε σε ποιον Κόμη Μεταξά αναφέρεται ο ποιητής. Σύμφωνα με τον Ε. Κριαρά ο κόμης Μεταξάς μπορεί να ταυτιστεί με τον Αντρέα, γιο ενός από τους πρωταγωνιστές της πολιτικής ζωής της Κεφαλονιάς, ενώ ο Σπ. Ευαγγελάτος αναφέρει ότι πρόκειται ίσως για τον Αθανάσιο Μεταξά, γιο του Αντρέα; C. CARPINATO, *ό.π.*, σ. 195. Βλ. Σ.Α. ΕΥΑΓΓΕΛΑΤΟΣ, *ό.π.*, σ. 17. Δ.Ε. ΒΛΑΣΣΗ, «Συμπληρωματικές πληροφορίες για το τιμάριο των Μεταξά Μεγανήσι και την παραχώρησή του στους Χιώτες (1719)», *Δελτίον της Ιονίου Ακαδημίας*, II (1986), σσ. 70-82.

35. «Αφιέρωση», *Κλαθμός Πελοποννήσου*, *ό.π.*, στ. 1-4.

36. *Ό.π.*, στ. 28.

37. *Ό.π.*, στ. 31-32.

38. *Ό.π.*, στ. 25-32.

39. *Ό.π.*, στ. 47-52.

Μηδὲν φοβᾶσαι γιᾶρχοντες νὰ μὲ περιγελοῦσι,
 γιατί, ἤξεύρω, πάντα τους, τοὺς ξένους ἀγαποῦσι.
 Εἶναι πολλὰ τιμητικοὶ κι' ὁ κόσμος τοὺς ἤξέρει
 ἔχουσι φήμη περισσὴ σ' ἐμέ κ' εἰς ἄλλα μέρη.
 Φθάνει ὅπου 'ν' Κεφαλονιά κεφάλι τῶν νησιῶνε,
 περιφρημη ὅκ τὸν καιρὸν πάντα τὸν παλαιόνε.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Αντικείμενο της παρούσας εισήγησης είναι η μελέτη του έργου *Κλαθμός Πελοποννήσου* του Πέτρου Κατσαίτη, αποτελούμενο από 2994 ενδεκασύλλαβους στίχους, που γράφτηκε κατά τη διάρκεια της αιχμαλωσίας του στην Κρήτη. Αυτό το έργο που αποτελεί πηγή για την πτώση του Ναυπλίου στους Οθωμανούς το 1715 δεν έχει μελετηθεί επαρκώς.

Στόχος μου να επικεντρώσω την προσοχή στις πληροφορίες που δίνει ο Κατσαίτης, ως αυτόπτης μάρτυρας των γεγονότων του Βενετοτουρκικού πολέμου στην Πελοπόννησο (1714-1718) διασταυρώνοντάς τες με άλλες ιστορικές πηγές. Η κήρυξη και τα αίτια του πολέμου, τα ιστορικά πρόσωπα, οι εμπλεκόμενες πόλεις και τα αίτια της πτώσης του Μορέως στα χέρια των Τούρκων είναι τα κύρια εξεταζόμενα στοιχεία.

Επιπλέον, στους στόχους της ανακοίνωσης εντάσσεται η ερμηνευτική προσέγγιση του έργου που στοχεύει στον εντοπισμό των υφολογικών ιδιαιτεροτήτων και στην ανάδειξη της λογοτεχνικής του αξίας. Επισημαίνεται ο ρόλος της προσωποποιημένης Πελοποννήσου, η οποία θρηνεί την ήττα και τον θάνατο των παιδιών της, καθώς και της Ελλάδας, που προσπαθεί να την παρηγορήσει.

Τέλος, πέρα από την ιστορική και λογοτεχνική του χρησιμότητα ο *Κλαθμός Πελοποννήσου* εξετάζεται και για την αυτοβιογραφική του διάσταση. Στους πρώτους κιόλας στίχους του ποιήματος ο Πέτρος Κατσαίτης μας δίνει στοιχεία για τη ζωή του, αφηγείται τις περιπέτειές του και εξυμνεί τη γενέτειρά του για τη σπουδαιότητα και τη φήμη που έχει αποκτήσει από τα αρχαία χρόνια.

ABSTRACT

The subject of this paper is the study of the poem *Κλαθμός Πελοποννήσου* by Petros Katsaitis, consisting of 2994 lines and written during his capture in Crete. This poem, which is a source of the fall of Nafplion to the Ottoman Empire in 1715, has not been adequately studied.

ΙΑ' ΔΙΕΘΝΕΣ ΠΑΝΙΟΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

ISBN 978-960-8366-25-1

ΤΟΜΟΣ IV
VOL. IV

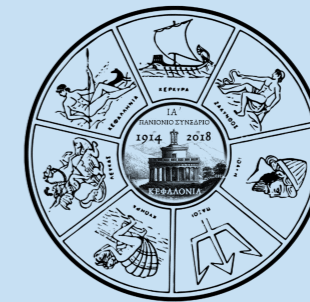
ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΚΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΒΡΑΒΕΙΟ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΙΑ' ΔΙΕΘΝΕΣ ΠΑΝΙΟΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ
ΕΠΤΑΝΗΣΙΑΚΟΣ ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Κεφαλονιά, 21-25 Μαΐου 2018

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

Τόμος IV: Φιλολογία, Φιλοσοφία,
Γλωσσολογία, Λαογραφία

Επιμέλεια τόμου: ΗΛΙΑΣ ΤΟΥΜΑΣΑΤΟΣ, Δρ Ιστορίας

Γενική Εποπτεία:

Ο Πρόεδρος της Εταιρείας Κεφαλληνιακών Ιστορικών Ερευνών
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ν. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΣ

PROCEEDINGS

**Vol. IV: Philology, Philosophy,
Linguistics, Folk Culture**

XI INTERNATIONAL PANIONIAN CONFERENCE

LIFE AND CULTURE IN THE IONIAN ISLANDS

CERHALONIA, GREECE, MAY 21-25, 2018

ΑΡΓΟΣΤΟΛΙ

2019